

JERUSALEM - GLIMT fra det 19. århundrede

Af
Kai Kjær-Hansen

Hovedkilde:
Yehoshua Ben-Arieh, **Jerusalem
in the 19th century, The Old
City**, Jerusalem-New York 1984.

5. afsnit

1. Provinsbyen
2. Set fra byportene
3. Dagligt liv
4. Vandproblemer
5. Jødiske grupperinger
6. Synagoger og yeshivot
7. Grædemuren
8. Protestantisk mission
9. Jødiske reaktioner på mission
10. På vej ud af Jerusalem

Jødiske grupperinger i Jerusalem

De omkring 2000 jøder, der levede i Jerusalem ved det 19. årh.'s begyndelse, var dels efterkommere af jøder, som var kommet til Palæstina efter fordrivelsen fra Spanien i 1492, dels »arabiserede« jøder, som »altid« havde levet i landet, dels orientalske – sefardiske – jøder, der var indvandret. Kun ganske få ashkenaziske jøder, dvs. jøder fra Vesteuropa, levede da i Jerusalem. Men styrkeforholdet mellem disse to hovedgrupper ændrede sig markant i løbet af det 19. årh. I 1870 stod de lige med hver 5500 medlemmer. Herefter kom den ashkenaziske gruppe i overtal. I året 1900 var der 16.000 sefardiske jøder og 19.000 ashkenaziske jøder i Jerusalem.

Den sefardiske gruppe

Den sefardiske gruppe kan deles op i fire kategorier af mennesker. For det første var der jødiske lærde og Talmud-studerende, som modtog økonomisk støtte fra de jødiske menigheder i udlandet. For det andet var der håndværkere og arbejdere, af hvilke de fleste var født i Palæstina. For det tredje var der købmænd, som levede af deres handel. Og endelig var der for det fjerde rige jøder, som i deres alderdom var kommet til Jerusalem for at leve deres sidste tid der – og blive begravet i den hellige by. Disse fik tilsendt penge fra deres slægtninge, som forvaltede deres formue i udlandet.

Døde en jøde i Jerusalem uden at efterlade sig slægtninge, skulle pengene tilgå en fælles kasse, som dels blev brugt til at betale det jødiske samfunds udgifter til den tyrkiske øvrighed, dels blev uddelt mellem trængende jøder.

En del penge kom til denne fælles kasse fra jødiske menigheder i det fremmede. Foruden at blive anvendt til de lige nævnte to formål, blev jødiske lærde og Talmud-studerende understøttet af disse midler. At studere Talmud kom alle til gode, og derfor måtte de jøder, der hengav sig til studierne, kunne leve heraf.

Efterhånden blev indsamlingen af disse pengemidler centraliseret i Europa. Det forårsagede en del problemer, idet de,

der ledede indsamlingerne, mente, at de så også havde ret til at bestemme over fx valg af rabbinere i Jerusalem. Blandt jøderne i Jerusalem var der også en del diskussion om, hvem der kunne komme i betragtning til at få del i de indsamlede midler. Nogle rige jøder, der studerede Talmud, mente, at de også skulle have del heri, hvilket gav anledning til store diskussioner.

Ændringer i jødernes status

I begyndelsen af det 19. årh. blev jøder – såvel som kristne – betragtet som en slags andenklassens borgere. Dette ændrede sig i 1840'erne. Det egyptiske styre fra 1831-39 havde indledt en forbedring, og det nye tyrkiske styre fortsatte ad disse baner. I disse år oprettedes fremmede konsulater i Jerusalem. Deres indflydelse blev større og større, hvilket kom både jøder og kristne til gode.

Når jøder kom til landet, blev de nu registrerede som personer, der stadig var borgere i de lande, de kom fra. Det betød, at de stod under »deres« konsuls beskyttelse. Også nogle af de jøder, der var kommet til Palæ-

stina tidligere, lod sig indregistrere på denne måde. Muslimerne kunne ikke længere behandle jøder efter forgodtbefindende, når de nu tilhørte en fremmed nationalitet. Ved retsager imod jøder var deres konsul tilstede. Myndighederne kunne heller ikke længere trænge ind i jødiske hjem uden konsulens tilladelse. De vilkårlige skatteudskrivninger ophørte. Jøderne var under de fremmede europæeres beskyttelse.

I 1843 blev den første overrabbiner valgt, efter at de tyrkiske myndigheder havde givet ordre hertil. Det var en sefardisk jøde. Han skulle inddrive de fastsatte skatter for det jødiske samfund. Sammen med et råd fordelte han de gaver, der var indsamlet i Europa og andre steder. Forskellige jødiske råd kunne nu oprettes, hvor jøderne kunne ordne deres interne sager. De tyrkiske myndigheder respekterede de jødiske råd, når de afsagde domme i religiøse og interne jødiske spørgsmål.

Fra 1840'erne og fremefter nød jøderne i Jerusalem en frihed og havde rettigheder, som de ikke tidligere havde haft. Men med den voksende ashke-

Til venstre: ashkenazisk jøde på vej til Vestmuren i Jerusalem. Mon han når det til tiden?

Ovenfor: Rester af den store Hurva-synagoge, som i forrige årh. havde en gabestok, hvor syndere blev stillet til åben skue.

naziske gruppe af jøder voksede også utilfredsheden blandt disse, fordi det var de sefardiske jøder, der sad på magten.

Den ashkenaziske gruppe

De ashkenaziske jøder kan opdeles i to grupper. Den største gruppe var dem, der blev kaldt *perushim*. Det var ortodokse jøder, der ved fremkomsten af den chassidiske bevægelse i Østeuropa i det 18. årh. ikke ville have noget med den at gøre. Den anden gruppe blandt de ashkenaziske jøder var – netop – de chassidiske.

Den sefardiske gruppe forsøgte at hindre, at de ashkenaziske jøder blev en selvstændig gruppe. Det var ikke tilladt de ashkenaziske jøder selv at foretage rituelle slagtinger. De måtte heller ikke have deres egne begravelsesselskaber, som ellers ville give dem en ganske pæn indtægt. Døde en fra denne gruppe uden at efterlade sig arvinger, gik arven til de sefardiske jøder osv. Det forårsagede en del spændinger mellem disse to grupper.

Efterhånden som årene gik i det 19. århundrede, delte de forskellige grupper af jøder sig i mindre enheder, alt efter hvor de kom fra og hvilke særegenheder de satte pris på. I 1866 blev der oprettet en komité eller union, der skulle repræsentere alle de forskellige grupper af ashkenaziske jøder vedrørende sager, der var af fælles interesse. Men de enkelte, små grupper fortsatte at behandle egne sager, fx uddeling af almisse.

I sidste tredjedel af det 19.

årh. var den ashkenaziske gruppe blevet så stærk og talrig, at den omtalte union kunne vælge en ashkenazisk overrabbiner, som var den øverste religiøse autoritet både for *perushim* og de chassidiske jøder. Han fik ikke sit titel fra den tyrkiske regering – sådan som den sefardiske overrabbiner tidligere havde fået – men efterhånden blev den ashkenatistiske overrabbiner betragtet på lige fod med den sefardiske.

De ashkenaziske jøder blev således betragtet som et selvstændigt jødisk samfund af både jøder og andre.

Både de sefardiske og ashkenaziske jødiske ledere fik tilladelse af de tyrkiske myndigheder til at ordne deres indre religiøse sager. Man havde endog tilladelse til at straffe for religiøse forseelser. Ved et af de religiøse bade var der et fængsel, og i Hurva-synagogen en gabestok, hvor en synder blev stillet til åbent skue for hele menigheden.

At de jødiske ledere kontrollerede de indsamlede midler, var et magtfuldt middel. De kunne true med at holde disse midler tilbage eller ekskommunicere enhver, som satte spørgsmålstejn ved deres autoritet. På den måde kunne de få gennemtruffet deres vilje. Adlød man dem ikke, var der fare for, at man ikke fik del i de indsamlede midler.

Tegn et lille gavebrev på 365,- kr. om året til Israelsmissionen. Det gør gavn!